

פתרון הבחינה

בהיסטוריה

קיץ תשפ"ה, 2025, שאלון: 22381

מוגש ע"י צוות מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון לשאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

בשאלון זה שמונה נושאים, ועל הנבחן לבחור שניים מהם. בכל נושא שני פרקים, על הנבחן לענות על שתי שאלות.

נושא 3 – קהילת יהודי קרקוב

על הנבחן לענות על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 13-14 (פרק ראשון) ועל אחת השאלות 15-16 (פרק שני)

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 13-14 (35 נקודות)

שאלה 13 – יהודי קרקוב תחת הכיבוש הנאצי והסגירה בנטו

סעיף א'

שלושה צעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים מכיבוש קרקוב ועד להקמת הגטו, על פי הקטע:

חטיפה לעבודות כפייה – "חיילים עם רובים אוספים יהודים, לוקחים למחנות של הצבא לחפור, לבנות..."

כבר עם כיבוש פולין התרחשה חטיפה של יהודים לעבודות מזדמנות שונות כמו פינוי הריסות, סחיבת משאות, טאטוא רחובות, העברת רהיטים, ניקוי בתי שימוש ציבוריים. הרשויות הגרמניות השונות התחרו ביניהן על ניצול כוח העבודה היהודי כל אחת לצרכיה שלה. למשל כוחות האס.אס והצבא הגרמני שחטפו יהודים מרחובות העיר לעבודה במתקנים הצבאיים, במקביל לנציגי חברות ומפעלים גרמניים שהגיעו לפולין במטרה למצוא רווחים קלים על חשבון אותו כוח עבודה.

החרמת חנויות – "חנוות הבגדים של וינקלר עברה לידי טרויהאנד: אפטרופוס מטעם הגרמנים..."

הנאצים הקימו את "משרד הנאמנות הגרמני" – על מנת לנהל העברת בעלות על העסקים והרכוש היהודי לידיים אריות – "נאמנים" גרמנים.

אלימות וטרור – "בשוק ספרו שירו ביהודי ברחוב..." כיבושה של פולין על ידי הגרמנים לווה במעשי התעללות כלפי היהודים. בין המעשים הללו היו חטיפת בני ערובה ורציחתם במטרה למנוע התנגדות של היהודים, חטיפה לעבודות כפייה, מעשי ביזה ושוד, התעללות פיזית וגזירת זקנים ופאות, שריפת בתי כנסת.

הנאצים רצו להשיג באמצעות צעדים אלה את מימוש האידיאולוגיה הנאצית – בדגש על תורת הגזע והאנטישמיות. הם רצו להביא לערעור שגרת החיים, לנצל אותם לעבודה ולבצע בהם תהליך נישול כלכלי – אריזציה.

שתי דרכים בהן פעלו יהודי קרקוב להתמודד עם המדיניות שננקטה נגדם –

מהקטע –

מסתירים את הכסף "לא מחזיקים בקופה אלא במגרה התחתונה; מוכרים בסתר, "מהצד"; "העביר חלק מהסחורה לפולני" שימכור עבורם וייתן חזרה את הרווח.

דרך התמודדות נוספת – תפרו דברי ערך בתוך בגדים או הסתירו אותם בדירות ומרתפים. למשל הטמינו צנצנות חתומות בין שני קירות חלולים או מרתף.

ניתן לתת דוגמאות נוספות.

סעיף ב'

השיקולים שהשפיעו על מיקום גטו קרקוב:

1. חזות העיר – מאחר והעיר הייתה בירת הג"ג, ובה היו כל מוסדות השלטון הגרמני, חזותה הייתה משמעותית עבור הגרמנים והם לא היו מעוניינים במחזות של מתים ברחובות, מצוקה ועוני.
 2. חשש מהתפרצות מגפות – הגרמנים פחדו שמגפות יתפשטו משטח הגטו לרחבי העיר ויפגעו בהם.
- הסיבות מדוע לא הוקם הגטו ברובע היהודי המסורתי – קז'ימיר:

1. מיקומו של הרובע היהודי נחשב כקרוב למרכז העיר ולארמון הוואוול בו שכנו הנס פרנק, מושל הג"ג ומוסדות הממשל. הגרמנים לא היו מעוניינים לשהות בקרבת היהודים כי חששו ממגפות ורצו לממש את עקרונות האידיאולוגיה הנאצית בנוגע להפרדה ובידוד היהודים.
 2. רובע קז'ימיר נחשב לרובע יוקרתי שאינו הולם יותר את היהודים, ובו שוכנו כעת גרמנים רבים.
- הסיבות למיקום הגטו דווקא ברובע פודגוז'ה:

1. הרובע היה עני ומיושב כבר בחלקו ע"י יהודים. עובדה שהקלה על ריכוזם ויצירת התנאים הנחותים הראויים לגטו.
2. נהר הוויסלה היווה גבול טבעי בין מרכז העיר ומוסדות השלטון לבין הגטו.

שיקולים שהשפיעו על מועד הקמת הגטו:

מאחר וקרקוב נבחרה להיות בירת הג"ג, רצו הגרמנים לנקות אותה מיהודים ולהותיר בה רק מכסת יהודים קטנה לצורכי ניצול לעבודה. לשם כך הם ביצעו תהליך גירוש מהעיר. התהליך ארך מזן רב מהצפוי – פקודה ראשונה ניתנה כבר במאי 1940, אך הגירוש הסתיים רק בנובמבר של אותה שנה. לכן התעכבה הקמת הגטו.

שלושה מקשיי הקיום של היהודים בגטו קרקוב:

ניתן להציג את הצפיפות, הרעב, בעיות התברואה והבריאות ובעיית התעסוקה בגטו.

שני קשיים הבאים לידי ביטוי במקור 2:

הצפיפות: "רוז'ה ומוניק, ומקס ומניה בחדר הגדול..."

בעיית התעסוקה: "היהודים יריבו על כל מקום כזה... צריך להשיג לו עבודה מהר אחרת ייקחו לו את הקנקרטה..."

שאלה 14 – קרקוב בזמן הפתחון הסופי

סעיף א'

הטענה המרכזית של פלד בנוגע לקשרים של ארגון "החלוץ הלוחם" עם מפקדת "הארגון היהודי הלוחם" מורשה היא שהארגון מקרקוב שומר על קשר לצד עצמאות ואוטונומיה "אמנם מפקדת "החלוץ הלוחם" ראתה עצמה כחלק...אולם שמרה לעצמה אוטונומיה ניכרת...מאידך גיסא, הקשר עם ורשה נשמר."

עובדות היסטוריות תומכות מהקטע:

- ההתארגנות החלה באופן עצמאי ונפרד... "הגיע לכך בדרכו שלו" - מחתרת "החלוץ הלוחם" קמה מתוך החלטה פנימית של חברי תנועות הנוער בעיר, לאור המציאות סביבם - אקציות מרץ ויוני 42. הם לא חיכו להנחייה מוורשה.
- הדחיפה להתארגנות באה ממירה גולה ולא ממנהיגות אי"ל.
- דרך הפעולה שבחרו בקרקוב שונה מזו של וורשה - לחימה בעיר ולא בגטו - מוכיח עצמאות והחלטה אוטונומית מנוגדת לעמדת אי"ל "שמרה לעצמה אוטונומיה באשר לקונספציית הלחימה בכל הנושג למקומו, עיתויו ולדרכו של המאבק"
- מנהיגי ורשה לא ידעו מה ההחלטות בקרקוב - צוקרמן מגיע מוורשה ערב מבצע ציגנריה ולא מודע להתארגנות אליו בכלל. "בלי שדווח לו..."

סעיף ב'

שלושה צעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים לאחר גירוש אוקטובר 1942 ואין הם מבטאים החמרה:

1. **צמצום שטחי הגטו** - לאחר האקציה צומצם שוב תחום הגטו ושוב החלו היהודים לחפש מקום מגורים חלופי בתחום החדש.
בדצמבר 1942 חולק הגטו לשני אזורים: אזור A- אזור "העובדים החיוניים", ואזור B אליו הוכנסו הזקנים, החולים, המובטלים והילדים. לדוגמא - הוקמה באזור B פנימייה לילדים יתומים שהוריהם נספו בזמן האקציה, בה תנאי החיים היו קשים.
מבטא החמרה בכך שגטו קרקוב הפך ל"מחנה מעבר" - מכאן יצאו היהודים למחנות ההשמדה או למחנות העבודה
2. **החמרת ניצול כוח העבודה היהודי** - בסתיו 1942 הבינו הגרמנים שהם עלולים להפסיד בכיבוש ברה"מ, לכן נוצר הצורך להגביר את קצב הייצור הצבאי על מנת לחזק את הצבא הגרמני. לשם כך הוחלט להחמיר את ניצול הפועלים היהודים החיוניים. מפקדי האס.אס והגסטאפו העניקו תעודת עבודה לכל יהודי "חיוני" שהורשה להמשיך ולהתגורר בגטו ולעבוד במפעלים הגרמניים (כרטיס ירוק שנקרא "יודן-פאס"). שינוי זה החמיר את מצב היהודים מאחר והם נוצלו ע"י המעסיקים במפעלים והיו תלויים בהם לחלוטין.
3. **הקמת מחנה העבודה פלאשוב** - בדצמבר 1942 הקימו הגרמנים מחנה עבודה סמוך לגטו קרקוב- מחנה פלאשוב (המחנה הוקם על שטח בית העלמין היהודי בעיר). היהודים החלו לעבור למחנה והעובדים לא הורשו יותר לחזור לגטו. רבים מהם הוחזקו במאסר ליד המפעלים בהם עבדו. התנאים במחנה היו קשים - לא היו מים, תנאי התברואה היו ירודים ואנשי האס.אס נהגו כלפיהם באכזריות רבה.

פרק שני

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 15-16 (15 נקודות)

שאלה 15

נקודת המבט של הכותבים הבאים תורמת להבנת המציאות של חיי היהודים בתקופת המלחמה באופן הבא:

- יומנה של יוסטינה – גוסטה דרנגר, יוסטינה בשם המחתרת שלה, הייתה ממנהיגי מחתרת החלוץ הלוחם. היומן מספק מידע על הלבטים להקמת המחתרת, הפעולות שנעשו, המטרות וחיי היום יום של מנהיגי התנועות.
- יומנה של הלינה נלקין – נקודת מבט של נערב בגטו – מידע על החיים בגטו, המצוקות, הלבטים, האירועים.
- יומנו של פאנקיוויץ – רוקח פולני שהנאצים אישרו לו להמשיך להפעיל את בית המרקחת שלו בשטח הגטו. נקודת מבט פולנית, אבל קרובה לאירועים – מתעד את מצוקות היהודים ואת הסיוע שהצליח לתת להם
- יומנו של הנס פראנק – מושל הג"ג, נאצי, נקודת המבט של מי שפעל נגד היהודים, הוביל את החקיקה והיישום שלה ויצר את גורל היהודים בקרקוב.

שאלה 16

שני צעדים שנקטו הנאצים בתחום החינוך כלפי פולנים:

- א. הגרמנים הגבילו את ההשכלה של הפולנים על מנת לממש את עקרון תורת הגזע ולכן סגרו את כל מוסדות ההשכלה הגבוהה והגימנסיות. כך נותרה לפולנים אפשרות ללמוד רק חינוך יסודי ומקצועי.
- ב. הנאצים שדדו דברי אומנות מהמוזיאונים, מהארמונות ומהכנסיות לדוגמא, בקרקוב נשדד פסלה של מריה הקדושה ששימש כמזבח עתיק שגובהו היה 15 מטרים. הפסל הועבר לגרמניה. בכל רחבי העיר נהרסו פסלים רבים הקשורים בהיסטוריה הפולנית.

המטרה הנאצית הייתה לפגוע באוכלוסייה הפולנית בהתאם למעמדה ע"פ תורת הגזע – סלאבים המיועדים לשעבוד.

שני צעדים שנקטו הנאצים בתחום החינוך כלפי היהודים:

- א. נאסר על תלמידים יהודיים ללמוד בבתי ספר ציבוריים-פולניים. בשלב ראשון הותר להם ללמוד רק במוסדות החינוך היהודיים. בהמשך נאסרו הלימודים כלל.
- ב. נאסר על סטודנטים ללמוד באוניברסיטאות, דבר שעצר את התקדמותם המקצועית.

המטרה הנאצית הייתה לפגוע בחינוך היהודי משתי סיבות:

- א. סיבה אידיאולוגית – היהודים מזיקים ובלתי אנושיים, ולכן אינם זקוקים לחינוך.
- ב. סיבה פסיכולוגית – פולחן דתי וחינוך מחזקים את כוח העמידה של היהודים ואת כוחם המוסרי, דבר אותו רצו הנאצים למנוע.

נושא 4 – מלחמת העצמאות

על הנבחן לענות על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 17-18 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 19-20 (פרק שני)

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 21-22 (35 נקודות)

שאלה 17 – מדיניות בן גוריון במהלך מלחמת העצמאות

סעיף א'

- השיקולים שהנחו את דב"ג בניהול המלחמה בארבעת החודשים הראשונים, הבאים לידי ביטוי ביומן:
 - צורך לשמור על קשר טוב עם הבריטים על מנת שלא יפגעו ביישוב במהלך תהליך הפינוי ואולי גם ישאירו לו תשתיות שלהם "שאלת מכירת הרכוש האזרחי של הצבא... הפסקת חיפושים של אנשי ההגנה..."
 - צורך לנהל את הקשר עם המחזרות הפורשות – קשר טעון ומורכב לאורך שנים "הביא לי הצהרה... ועד הקמת ממשלה יהודית למדינה"
 - צורך להיערך לפלישת צבאות ערב הצפויה – "מעבירים מצ'יה... רובים... בירור עם המטה על יום הפלישה... תוכניות גיוס והעפלה..."
- שתי דוגמאות כיצד דב"ג מימש מדיניות זו במהלך השלב הראשון של המלחמה:
 - ביצוע תכנית ד – לתכנית היו שני חלקים. האחד ארגוני – האצת הערכות ההגנה להפוך לצבא רשמי שיהיה כשיר וערוך להתמודד עם הפלישה הצפויה. השני צבאי – שיפור הרציפות הטריטוריאלית של המדינה העברית העתידית כך שההגנה עליה מהפלישה תהיה קצת קלה יותר.
 - הקמת מוסדות לאומיים המשקפים אחדות – מועצת העם ומנהלת העם שהוקמו בתחילת 1948 ייצגו את הזרמים השונים ביישוב היהודי.

סעיף ב'

הדילמה שמציג צחור היא האם להכריז על מדינה כאשר מסתיים המנדט הבריטי "הכמיהה הגדולה לעצמאות מדינית, שהינה עומדת על סף הגשמה", או להמתין ולהיענות להצעה האמריקאית למשטר נאמנות זמני כי "סכנה שהגשמת החלום יהיה רגע קבורתו לעד".

שני נימוקים מרכזיים של כל אחד מן הצדדים בדילמה:

נגד ההכרזה עם עזיבת הבריטים – ניתן להציג את החשש מפלישת מדינות ערב והערכת מפקדי ההגנה כי סיכויי ישראל לעמוד בפלישה הם שקולים; ההצעה האמריקאית למשטר נאמנות זמני; חשש מהתנגדות המחזרות לסמכות ומרות מנהלת העם.

בעד הכחה עם עזיבת הבריטים – ניתן להציג את ההזדמנות ההיסטורית שלא תחזור (רגע היסטורי בו מצטלבים מספר אירועים שלא יחזור על עצמם); יתרונות כינון מדינה ריבונית; חשש מהתחזקות צבאות ערב; לחץ של הציבור בארץ שמרגיש מוכן ודורש מעשה.

שאלה 18 – מבצע חורב והסכמי שביתת הנשק

סעיף א'

שתי מטרות מרכזיות של מדינת ישראל ביציאתה למבצע חורב והאם הושגו במלואן:

1. הכנעת כוח האויב המצרי הפולש, גירושו מן הארץ אל עבר הגבול בסיני והתייצבות על הגבול המנדטורי. המטרה

הושגה באופן חלקי –

- א. כיס פלוג'ה לא נכבש. המצרים פונו ממנו רק מאוחר יותר עם הסכם שביתת הנשק.
- ב. רצועת עזה לא נכבשה ושימשה עד למלחמת ששת הימים כראש גשר למצרים לחלקה הדרומי של מדינת ישראל.

2. הבאת הצבא המצרי לשולחן המו"מ בתנאים הנוחים לישראל ובכך ליצור השפעה על מדינות נוספות לסיים את

העימות. המטרה הושגה במלואה –

- א. המבצע אילץ את מצרים להסכים להפסקת אש, והיא הראשונה מבין מדינות ערב שהסכימה לשבת עם נציגי ישראל לשיחות על שביתת הנשק.
- ב. מיד אחריה נענו כל יתר המדינות המשתתפות ונכנסו לתהליך שהוביל להסכמי שביתת הנשק וסיום המלחמה.

סעיף ב'

- כיצד פירש כל אחד מהצדדים את משמעות הסכמי שביתת הנשק:

הצד הישראלי – ההסכמים נתנו אישור רשמי, של המדינה איתה חתמו ושל האו"ם, להישגי ישראל הטריטוריאליים, אישור הגבולות; ההסכמים אמנם זמניים אבל מכאן ניתן להתפתח לתהליך שלום; ההסכמים מאפשרים סוף סוף להתפנות להקמת המדינה.

הצד הערבי – ההסכמים נועדו למנוחה והתארגנות לקראת הסבב האלים הבא בו יצליחו לחסל את מדינת ישראל; ההסכמים מאפשרים לחזור לטפל במגוון בעיות הפנים שחוו המצרים; ההסכמים מנעו תבוסה מוחלטת של צבאות ערב ע"י ישראל.

- "ראש וראשון למנצחים הייתה מדינת ישראל" – עובדות תומכות המתייחסות למצב המדיני-צבאי של ישראל:

- מדינת ישראל קמה תוך כדי המלחמה. קלטה עולים, התעצמה צבאית, החלה בהקמת ישובים חדשים, קיבלה אישור מהאו"ם לקיומה והחלה לבסס מעמד בינלאומי.

- מדינת ישראל החלה לבצע צעדי ריבונות בירושלים. העיר הייתה אמורה להיות בינלאומית ע"פ תכנית החלוקה אך עם סיום המלחמה, זכתה ישראל בחצי מהעיר כבירתה.
- ע"פ תכנית החלוקה צריכה הייתה המדינה היהודית לקום על 55% משטחי המנדט. עם סיום המלחמה היו בידי ישראל כ-77% מהשטח. ישראל הייתה מרוצה מאוד מההישג הטריטוריאלי.

- "המנצחת הבאה בתור הייתה ממלכת ירדן" - עובדות תומכות המתייחסות למצב המדיני-צבאי של ירדן:

- ירדן סיפחה לעצמה את יהודה ושומרון, הגדילה את שטחה וכמות אזרחיה באופן משמעותי.
- ירדן כבשה את חצי ירושלים – בעיקר את המקומות הקדושים ובכך שיפרה את מצבה מול העולם הערבי.
- בעקבות המלחמה הפכה ירדן לממלכה ערבית בעלת מעמד צבאי מכובד ומעמד מדיני משמעותי.

פרק שני

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 91-201 (15 נקודות)

שאלה 19

שני שלבי מלחמה בהם נשקפה סכנה קיומית ליישוב היהודי או למדינה הם שלב המלחמה הפנימית - ארבעת חודשי המשבר וחודש הפלישה המלחמה הסדירה
בארבעת חודשי המשבר נשקפה סכנה קיומית:

1. הערבים תקפו את נקודות התורפה של היישוב – ערים מעורבות, ישובים מבודדים והדרכים והתשתיות. באמצעות מארבים, תקיפות, פיגועים, הפכו החיים בארץ לקשים ממש, מספר ההרוגים והפצועים הלך וגדל ואיתו התחושה של הסכנה הקיומית. משבר השיירות הוא דוגמא טובה לתחושה הקשה – בשבוע אחד של סוף מרץ '48 נכשלו שלוש שיירות גדולות ברחבי הארץ להגיע ליעדן וספגו עשרות הרוגים.
2. ההצעה האמריקאית - באמצע מרץ 1948, כחודשיים לפני סיום המנדט והפלישה הצפויה של ארצות ערב נסוגה ארה"ב מתמיכתה בתוכנית החלוקה. מחלקת המדינה האמריקאית שלא הייתה שלמה עם מדיניותו הפרו ציונית של נשיא ארה"ב טרומן ניצלה את התלקחות האש בארץ כדי להציע פתרון חדש לסכסוך, משטר נאמנות זמני והפסקת הפעולות למימוש תכנית החלוקה עד להשגת פתרון בדרכי שלום. מנהיגות היישוב חששה מאוד שההצעה הזמנית תהפוך לקבועה ותמנע את הקמת המדינה היהודית.

בחודש הפלישה נשקפה סכנה קיומית:

1. צבאות ערב פלשו בו זמנית, מיד לאחר הכרזת המדינה, מכל החזיתות וצברו הצלחות שהוו איום קיומי על המדינה הצעירה.
2. צה"ל הוקם עם הקמת המדינה, סבל מנחיתות ברורה באיכות וכמות הנשק מול צבאות ערב המצוידים באופן מלא.

שאלה 20

שלוש עובדות היסטוריות התומכות בטענה כי עם פרוץ המלחמה החל תהליך התפוררות של החברה הפלסטינית, התפוררות שהפכה להתמוטטות בחודשים אפריל- מאי 1948:

1. **המצב הכלכלי** – "אין עבודה, אין מסחר, מי שהיה יכול לעזוב – עזב"
כל צד ניסה לפגוע בתשתיות הכלכליות של היריב ובכך לערער את המורל ואת כושר העמידה. במרץ 1948 הקימה ההגנה את "המרכז ללחימה כלכלית" שפעל לפגוע באופן שיטתי במשק הערבי – בין פעולותיו היו פגיעה במכירת מצרכים, סימון דרכים שפגיעה בהן תביא לפגיעה במסחר, שיבוש העברת מצרכים בסיסים ליישובים ערביים כגון חשמל, קמח ומים.
התוצאה של המאבק היהודי המכוון ושל נסיגת הבריטים הייתה קריסת הכלכלה הפלסטינית שהייתה חלשה יותר ולא הצליחה לתפקד ללא התמיכה החיצונית – נוצרו מחסור במצרכים, הפקעת מחירים, אגירת מלאי, פיגור במשכורות והחזרת התחייבויות כספיות. עם כיבוש ערי הנמל חיפה ויפו ע"י הכוחות היהודיים, התמוטט גם מנגנון היבוא הערבי והמחסור גדל והתעצם – בדלק, באספקת החשמל, במים נקיים (מה שגרם לפרוץ מגפות). כל עובדי המנדט הערבים פוטרו והבנקים קרסו ושותקו.
2. **המצב החברתי** – במקביל, לאור המצב הכלכלי ובריחת האליטות, ובלא מנהיגות מוסכמת ומנגנונים ציבוריים להחלפת הבריטים הנסוגים, התגבר הטרור הפנימי בחברה הפלסטינית, ממנו חששו רבים לאחר שחוו כמותו בתקופת המרד הערבי הגדול. החברה הפלסטינית הידרדרה לאנרכיה. נוצרו מאבקים אלימים בין תומכי המופתי והוועד הערבי העליון לבין מתנגדיהם אשר אימצו לעצמם דרך אידאולוגית, מדינית ולאומית שונה. במאבקים הפנימיים נהרגו אנשים בפעולות התנקשות, או שחייהם הפכו בלתי נסבלים בשל התנכלות תומכי המופתי וכנופיותיו. מי שעשה עסקים, החכיר אדמה, השכיר קרקע ונשא ונתן עם יהודים – סומן כבוגד ונפגע. כך קרה, שבעלי הפוטנציאל המנהיגותי באוכלוסייה הערבית המקומית, רתמו את קשריהם וממונם לשם הגירה מן הארץ.
עד כאן בעיקר התפוררות החברה...

3. **בריחה בקו העימות** – החל מאפריל 48 השתנה אופי הלחימה וההתפוררות הפכה להתמוטטות: כוחות ה"הגנה" עברו להתקפה (תכנית ד'). התעצמות הקרבות הביאה לבריחה המונית מאזורי הלחימה. הידיעות על הפעולה של אצ"ל ולח"י בכפר דיר יאסין (טענות לטבח) כפי שהופצה בקרב ערביי ארץ ישראל השפיעה על חלק מהם לנטוש את בתים והגבירה את המנוסה כשהתקרבו הכוחות במהלך המלחמה. תושביהם הבלתי לוחמים של הכפרים פונו לכפרים סמוכים או למדינות ערב והכפרים הפכו למעוז צבאי ובו לוחמים בלבד. אין בשלב זה מסע הפחדה או מעשי טבח מתוכננים מהצד היהודי ושני הצדדים סופגים אבדות קשות. בצד היהודי התגובה היא חיזוק האיתנות והחוסן (מתוך תחושת "מלחמת אין-ברירה") ובצד הפלסטיני – בריחה והתפוררות חברתית.

התפוררות הכוחות הערבים בערים המעורבות הביאה לכיבושן (יפו, חיפה, טבריה). האוכלוסייה הערבית עזבה אותן כליל או בחלקה הגדול (בחיפה ויפו נותר חלק קטן ממנה).